

naseljima istočno od potoka Medveščaka. Novi naslov grada sastavljen je od dva dijela. "Kraljevski grad" preuzet je iz titule i statusa Gradeca, a samo ime gradu dala je Zagrebačka biskupija, ili prastari grad koji je uvjetovao njezino osnivanje na ovome mjestu i dao joj ime." (str. 273)

Međutim, dragocjena urbanističko-arhitektonska povijesna baština na tlu nekadašnjeg biskupskog ili kaptolskoga Zagreba ostala je, dakako, i nadalje u funkciji razvoja moderne metropole građanske Hrvatske; ona sve do danas služi privatnim ili javnim potrebama gradskog stanovništva. Stoga je hvalevrijedna zamisao autorice i izdavača, da odgovarajućim slikovnim priložima (npr. kroz stare razglednice, crteže ili suvremene snimke) povežu ove dijelove zagrebačke urbane sadašnjosti s njihovom stoljetnom prošalošću. A time je i novoj knjizi dr. Lelje Dobronić nesumnjivo potpuno otvoren put do srca svih žitelja ili ljubitelja grada Zagreba.

Dr. Igor Karaman

STJEPAN KRASIĆ: IVAN DOMINIK STRATIKO

(Hvarski književni krug, izd. Književni krug Split, 1991. godina)

U izdanju Književnog kruga u Splitu, serija Hvarski književni krug 2, izašla je godine 1991. knjiga Stjepana Krasića, uglednog znanstvenika, profesora na dominikanskom sveučilištu u Rimu Angelicum, pod naslovom Ivan Dominik Stratiko. To je opširna monografija o jednom našem izuzetnom čovjeku, književniku i znanstveniku, profesoru na sveučilištima u Italiji, biskupu novigradskom i hvarsko-bračkom. Vrlo široka bila je njegova interesna sfera. On je bio i jedan među našim najjačim fiziokratima druge polovice XVIII. stoljeća.

Poslije predgovora i popisa kratica prelazi autor na uvod, u kojemu je dao kratak sveobuhvatan pregled značajki XVIII. st., stoljeća svjetlosti, u Europi i kod nas u Dalmaciji. To je vrlo dobar uvod, u kojemu je autor uspio sabiti u šezdesetak stranica povijesna i filozofska kretanja u tom stoljeću, uz povijest pisanja o Stratikovom životu raznih autora, glavne značajke njegova života, te kritičku povijest Stratikovih biografija pisanih do sada.

Slijedi tekst samog djela podijeljen na jedanaest poglavlja, koja nose vrlo lijepo formulirane i indikativne naslove.

Prvo poglavlje: Zadarsko "čudo od djeteta", podijeljeno je na nekoliko podnaslova, koja ujedno naznačuju sadržaj tih dijelova: 1. Podrijetlo, obitelj, djetinjstvo; 2. Dvanaestogodišnji filozof izlaže svoje "teze"; Odlazak u Rim na više školovanje, (str. 89-100).

Tu on govori o Stratikovu grčkom porijeklu, o njegovom rođenju u Zadru 1732. god. Dvojica od njegove braće Šimun i Grgur bili su također vrlo ugledne ličnosti. Stratiko je već kao dijete bio željan znanja, a bio je izvanredno nadaren. U svojoj dvanaestoj godini uz pomoć učitelja on je svoje znanje iz skolastičke filozofije sažeo u 26 teza na latinskom jeziku, dao je tiskati, podijelio uglednijim ličnostima u Zadru, a zatim u dominikanskoj crkvi održao javno predavanje na latinskom jeziku.

U drugom poglavlju "U dominikanskom redu" podpoglavlja su: 1. Ulazak u dominikanski red i školovanje u Italiji; 2. Program sveučilišnih predavanja; 3. Među sunarodnjacima u Rimu; 4. Prvi znanstveni radovi i članstvo u rimskoj Arkadijskoj akademiji. (str. 101-119).

Za vrijeme svog školovanja u Rimu Stratiko je razvio živu djelatnost na nekoliko područja. Uz učenje i pripremanje ispita, počeo se baviti i ozbiljnim znanstvenim radom. Tada mlad čovjek, uživao je već znanstveni ugled. Posjećivao je razna književna i znanstvena udruženja u kojima je do punog izražaja došao njegov talenat. Posebno

je bio priznat njegov književni rad, stoga je i primljen za člana ("pastira") u glasovitu rimsku književnu akademiju "Accademia Arcadia". Ona mu je dala pjesničko ime Tessalo Cefallenio. (inače, ta je akademija imala značajnog odjeka i na našoj obali. (Otvarale su se literarne akademije po njenom uzoru u našim većim gradovima.) Tada je Stratiko i dokazao da je opravdano primljen. Objavio je povijesno književno djelo: *Lettere chritiche di un Pastore ad un Academico Etrusco nelle quali si aciolgno le difficulta fate contro un opera del Reverendissimo P. Corsini nel IX. Tomo della storia letteraria d Italia. Si giustifica molto brevemente la spiegazione di un passoo di Frontino fatta dal celebre P. Puliti (Pisa 1757).* Pisao je on još toga.

U trećem poglavlju "Slavni dominikanac Ivan Dominik Stratiko" zadivljuje Toskanu, podnaslovi su:

1. Znanstveni uspjesi u Firenci; 2. Profesor na sveučilištu u Sieni; 3. Prvi posjet domovini; 4. Prijelaz na sveučilište u Pisi; 5. Putovanje u Napulj; 6. Ponovno u Sieni; 7. Drugi posjet domovini; 8. "Slavni dominikanac Ivan Dominik Stratiko" zadivljuje Toskanu; 9. "Generalni propovjednik" i "magistar teologije"; 10. Odbijanje ponude da prijede na sveučilište u Paviju.

Među bogatstvom podataka, ovdje ćemo spomenuti samo da u trećem dijelu poglavlja nalazimo sitne podatke o arhivskim ispravama u Zadru u tom vremenu, o Stratikovom traganju za njom. Građu je prikupljao i odnosio i Alberto Fortis (str. 142-143).

Četvrto poglavlje nosi naslov: "Putovi i stranputice mladog znanstvenika i pjesnika". U njemu autor izlaže slijedeće dijelove Stratikova života. 1. U sienskoj Fisiokritičkoj akademiji; 2. Član njena vodstva i reformator njezinih statuta; 3. U akademiji "dei Rozzi"; 4. Putovi i stranputice mladog pjesnika; 5. "Honores mutant mores" i u književnom pogledu, (str. 153-191).

Prvo društvo u koje se Stratiko učlanio bila je poznata sienska Kraljevska akademija znanosti, zvana također Fisiokritička. To je bilo učeno društvo koje je pored književnosti i humanističkih znanosti, na poseban način njegovalo egzaktne znanosti. Akademija "dei Rozzi", također u Sieni bila je preformirana 1691. god. po uzoru na rimsku Arkadiju. Prvom svojom zadaćom smatrala je njegovanje lijepe latinske i talijanske književnosti. U ovom poglavlju Krasić nam donosi i više Stratikovih stihova.

Peto poglavlje: "Reformator na novigradskoj biskupskoj stolici" sadrži dvanaest podpoglavlja: 1. Neočekivano veliki uspjeh govora u obranu Michelangela Riccija; 2. Imenovanje novigradskim biskupom; 3. Prilike u novigradskoj biskupiji; 4. Uspješan rad na obnovi biskupije; 5. Biskupska palača središte duhovnog, intelektualnog i društvenog života; 6. Biskupova materijalna oskudica; 7. "Svi me slušaju iz ljubavi"; Putovanja u Zadar, Trst, Goricu, Veneciju, Padovu i Npulj; 9. Učenog biskupa svi traže; 10. Težak rastanak s narodom i svećenstvom nakon premještaja u Hvar; Pozdrav hvarskom narodu i svećenstvu; 12. Rasprava o pravovjernosti katoličkih Armenaca, (str. 193-237).

Od ovog poglavlja dalje knjiga je za nas najzanimljivija, jer govori o zbivanjima u primorskom dijelu Hrvatske, u Istri i Dalmaciji. U tom razdoblju Stratiko je svu svoju snagu posvetio svojoj domovini, jer on je i sam bio Hrvat.

U ovom poglavlju vidimo ga kako obavlja visoku crkvenu funkciju. Krasić poglavlje započinje rečenicom: "Uspješna svećenička karijera, znanstveni uspjesi i književni talenat poslužili su Stratiku kao odskočna daska na uspješno pravljenje crkvene karijere." (str. 193). Stratiko se dao na posao svim žarom da popravi zatečeno loše stanje u biskupiji, i u mnogome je i uspio. U ovom dijelu Krasić donosi i vrijedne demografske za naselja novigradske biskupije.

Šestom poglavlju dao je autor vrlo dobar naslov: "Došlo je doba svjetlosti. Stratiko je u Hvaru". Ovo je poglavlje podijeljeno na slijedeća podpoglavlja: 11. Stanje hvarsko-bračke biskupije u vrijeme Stratikova dolaska; 2. Trijumfalan doček u Hvaru; 3. Različita reagiranja; 4. Prvi kanonski pohod nove biskupije i važne dogmatsko-pastoralne smjernice svećenima; 5. Drugi kanonski pohod i kritičke opaske o vjerskom životu; 6. Brigada za odgoj klera; 7. Permanentno obrazovanje svećenstva; 8. Vjerski i kulturni odgoj hvarske mladeži; 9. Spor s Filipom Kuljišem, polemika s kanonikom

Pavlovich-Lucichem i neuspjeli pokušaj održavanja biskupijske sinode; 10. Učenje hrvatskog jezika; 11. Svestran pastoralni i kulturni rad; 12. Posljednja putovanja u Italiju. (str. 239-291).

U početku autor daje kratak pregled političkog, kulturnog i crkvenog stanja na području biskupije. Njegova pisma i uputnice daju nam obilje podataka o biskupiji iz toga vremena, pastoralni obilasci to još više dopunjavaju. Upoznajemo sve bolje i samoga Stratika "čija je učenost očita i zdrava nauka poznata" (str. 252). U Hvaru je posebno radio na podizanju vjerske kulture. S omladinom je priređivao književna si-jela i kazališne predstave. Vrlo je vrijedno što je za siromahe podigao posebno sirotište.

Prelazimo na sedmo poglavlje "Biskup prirode i društva". Podijeljeno je na sljedeće dijelove: 1. Uvaženi znanstvenik; 2. Rasprava o ratarstvu u Dalmaciji; 3. Kako bi moralo izgledati uzorno poljodjelsko dobro; 4. Pokusi sa sjemenom pšenice, trišljama i tuljama; 5. O potrebi i načinu podučavanja seljaka u ratarstvu; 6. "O razmnožavanju goveda u Dalmaciji"; 7. Prijedlozi za zaustavljanje opadanja stanovništva u Dalmaciji; 8. "O škopljenju pilića"; 9. Smije li se svećenik baviti gospodarskim i društvenim pitanjima? (str. 293-360)

Ovdje nam Kراسić pokazuje Stratika u svoj njegovoj širini i spremnosti da prihvati nove filozofske, društveno i gospodarske smjerove, iako visoki crkveni dostojanstvenik. O tome je za njega rekao J. Bajamonti: "Ako se pastori švicarskih crkava ističu među članovima onih gospodarskih akademija i katolička se Dalmacija na sličan način može pohvaliti da među svojim biskupima ima čovjeka koji osim drugih širokih i uzvišenih znanosti, posjeduje poučno ratarsko znanje." (str. 293-294).

Njemu su drugi naši znanstvenici posvećivali svoja djela s raznih područja znanosti.

Što se tiče njegovog djelovanja u poljodjelskim društvima, njegov je rad tekao usporedo s radom ostalih dalmatinskih fiziokrata. Potrebno je sjetiti se da je to doba, kada pokret za podizanje i obnovu poljodjelstva fiziokratizam, odnosno za valorizaciju te gospodarske grane, iz Europe preko Veneta dolazi u Dalmaciju. Naši ga intelektualci prihvaćaju objeručke. U razdoblju od 1767. do 1788. godine osnivaju se ovdje tri akademije u Splitu, Kaštel Lukšiću i u Zadru. Stratiko je bio član svih triju društava. On u njima drži predavanja, koja Kراسić prepričava. To je još jedna dobra strana knjige, jer ukoliko su ta predavanja - studije i objavljene, to je u časopisima XVIII. st., vrlo teško, ili nikako dostupnima.

Kroz ovu vrst njegovih radova vidljivo je koliko je Stratiko bio sklon zemljoradniku, koliko je bio sklon siromasima, patnicima. On i tu odaje čovjeka plemenitog, a s druge strane znanstvenika, koji duboko zahvaća svaki problem kojemu prilazi. On je bio svjestan, da će mnogima izgledati čudnovato da se jedan biskup bavi ratarstvom, što smo već spomenuli. Naa to on odmah ima i odgovor: Zar je možda Lukul manje slavan što je trijumfirao nad Azijom, što nam je iz Ponta donio trešnje i što ih je on osobno sadio?" (str. 355).

U osmom poglavlju riječ je o hrvatskom jeziku: "Jezik koji sam usisao s mlijekom dojilje", a podijeljeno je na četiri podpoglavlja: 1. Otkriće vlastitih kulturnih korijena; 2. Kasno učenje hrvatskoga; 3. U potrazi za zakonitošću vlastitog jezika i njegovim slavenskim korijenima; 4. O pravom "ilirskom" jeziku i potrebi njegova metodičkog učenja", (str. 361-392).

Hrvatski jezik naučio je Stratiko u roditeljskom domu. Tijekom dugog boravka u Italiji zaboravio ga je. Ovdje naši intelektualci nisu dobro znali svoj jezik, jer kako kaže Kراسić: "Oni svoj jezik jednostavno nisu imali gdje dobro naučiti." (str. 362). Poticaj i ljubav za vlastiti jezik podario im je posebno vstranac, rekli bi skoro zaljubljenik u Dalmaciju opat Alberto Fortis, koji je u ovo doba krstario ovom pokrajinom.

Stratiko je uviđao ogromnu kulturnu razliku između Italije i primorskog dijela Hrvatske. Uviđao je koliko se od svog naroda udaljio. "Njega se kao intelektualca naročito dojmila činjenica da se taj narod (naš) - premda već stoljećima pod Venecijom - zahvaljujući svom živom govoru i uporabi staroslavenskoga u bogoslužju očuvao kao zasebna nacionalna i kulturna cjelina do te mjere da je u golemoj većini razumio i govorio samo hrvatski." (str. 362).

Dobro je da je Krasić ovo poglavlje dao posebno, jer je vrlo značajan stav ovog izuzetnog čovjeka, znanstvenika i književnika prema svom materinskom hrvatskom jeziku, iako među sebi ravnima na ovom području nije bio sam. I na tom se području Stratiko okušao perom, a Krasić to donosi u ovoj monografiji.

Prvo poglavlje nosi naziv: "Prosvijećeni i slobodarski mislitelj". Podijeljeno je na slijedeća podpoglavlja, njih ukupno šest: Siritelj francuskih prosvjetiteljskih ideja u Italiji; 2. Je li XVIII. st. doba misaone slobode, svjetla i napretka?; 3. Rasprava protiv smrtno kazne; 4. Uloga naroda u izboru svojih vjerskih službenika; 5. Protiv svih oblika krive pobožnosti; 6. Pravila ponašanja čestita građanina i uzorna kršćanina. (str. 393-438)

Prvom rečenicom ovog poglavlja Krasić karakterizira Stratika: "Ivan Dominik Stratiko je kao i većina suvremenika iz svih, pa tako i crkvenih krugova, bio tipično dijete svog prosvjetiteljskog doba sa svim manama i vrlinama svog osebnog karaktera i sredine u kojoj je živio." (str. 293) Ipak on nije bio prosvjetitelj u svakoj prilici, a niti u svakom problemu. Nailazi se kod Stratika i na osudu prosvjetiteljskih ideja, barem što se tiče teologije.

I na ovom području Stratiko se ogledao u pisanju. Predavanje koje je 1776. god. održao u mantovanskoj akademiji, Krasić prepričava. Tu je riječ o tome može li se XVIII. st. nazvati stoljećem filozofije, svjetlosti i slobode.

I konačno dolazimo do desetog poglavlja i kraja Stratikovog života: Društvo, vjera i znanost izgubili su jedan od najljepših ukrasa. Ovo poglavlje dijeli se na slijedeće dijelove: 1. U europskim i domaćim revolucionarnim previranjima krajem stoljeća; 2. Uspješna suradnja s novim austrijskim vlastima na rješavanju problema nadležnosti sudova, sahranjivanju u crkvama, osnivanju i uzdržavanju škola, pisanju školskih udžbenika i crkvenim slobodama; 3. Rasprava o globi zbog manjih prijestupa i pogrešaka; 4. Posljednji biskupovi dani, oporuka i smrt; 5. Pjesnici u spomen biskupu pjesniku, (str. 439-475).

"Stratikova velika nada i veliko razočaranje, bila je Francuska" (439). Pred navalom krvavih zbivanja, koja su se u Francuskoj dešavala poslije Revolucije, Stratiko se preplašio da bi se slično moglo dogoditi i u Mletačkoj republici, posebice u Dalmaciji, gdje je vladalo veliko siromaštvo. Nije se sa svime mogao složiti, pa je promijenio svoje mišljenje prema stvarnosti u Francuskoj. Priključio se onima, koji su Dalmaciju htjeli pripojiti hrvatsko-ugarskom kralju i austrijskom caru Franji II. Aktivno je surađivao s novom austrijskom vlasti i pisao na njihov zahtjev.

U slijedećem jedanaestom poglavlju autor daje popis pisane Stratikove baštine, pa i izglubljenih rukopisa.

Knjiga je opremljena znanstvenim aparatom. Tabela u prilogu ima devet. Sažetak je na talijanskom jeziku. Uvezana je u platno s ukusnom omotnicom.

Ovo djelo je odlično pisano. Ono jest monografija samo jednog čovjeka. Čovjeka za kojega je jedan talijanski tiskar rekao: "... nome abbastanza noto all Europa, e alla Letteraria Repubblica..." (str. 375, bilj. 44). Međutim Stratiko je bio vrlo slojevit čovjek, a tu slojevitost problema proširio je Krasić svojim tumačenjima i zapažanjima. On je odlično razradio Stratikov život i djelo. Stoga je ovo vrlo vrijedna knjiga, pomalo i povijest europskih ideja i kretanja, te povijest stanja i prihvaćanja novih ideja u Dalmaciji osamnaestog stoljeća.

Prepričavanjem Stratikovih pisama, dopisa, njegovih studija, autor nam omogućava da i sami steknemo uvid u Stratikovu ličnost, u njegova gledanja, stavove, u njega samoga. Stratiko je ostao velik do kraja života pa i poslije njega. Sami mi Hrvati smo ti, koje naše velikane lako zaboravljamo, možda stoga što smo mali, a njih je velik broj. Upravo u Stratikovom vremenu hodala je Dalmacijom cijela plejada značajnih ljudi. Mnogi čekaju da osvijetlimo njihova djela.

Danica Božić-Bužančić

UDK 949.713

ISSN 0353-295 X

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

R A D O V I

VOL. 25

Z A G R E B

1992.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb - Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.